
رهنما
آستان قدس رضوی
۹۳
وقف؛ کلیدی در دست نیکان

بسم الله الرحمن الرحیم

رهنما ۹۳ (وقف کلیدی در دست نیکان)

نویسنده:

سید محمد ضیایی

ناشر چاپی:

انتشارات آستان قدس رضوی - به نشر

ناشر دیجیتالی:

مرکز تحقیقات رایانه‌ای قائمیه اصفهان

فهرست

رهنما۹۳ (وقف کلیدی در دست نیکان)

مشخصات کتاب

سرشناسه : ضیائی، سیدمحمد، ۱۳۵۰ -

عنوان و نام پدیدآور : وقف کلیدی در دست نیکان/ نویسنده سیدمحمد ضیایی ؛ [به سفارش] معاونت تبلیغات و ارتباطات اسلامی[آستان قدس رضوی].

مشخصات نشر : مشهد: انتشارات قدس رضوی،۱۳۹۱.

مشخصات ظاهری : ۳۲ص.؛۱۰×۱۵س م.

فروست : رهنما؛۹۳.

شابک : ۹۷۸-۶۰۰-۲۹۹-۰۷۷-۸

وضعیت فهرست نویسی : فیپا

یادداشت : واژه نامه.

یادداشت : کتابنامه.

موضوع : وقف

شناسه افزوده : آستان قدس رضوی. معاونت تبلیغات و ارتباطات اسلامی

شناسه افزوده : موسسه انتشاراتی قدس رضوی

رده بندی کنگره : BP۱۹۳/۲/ض۹و۷ ۱۳۹۱

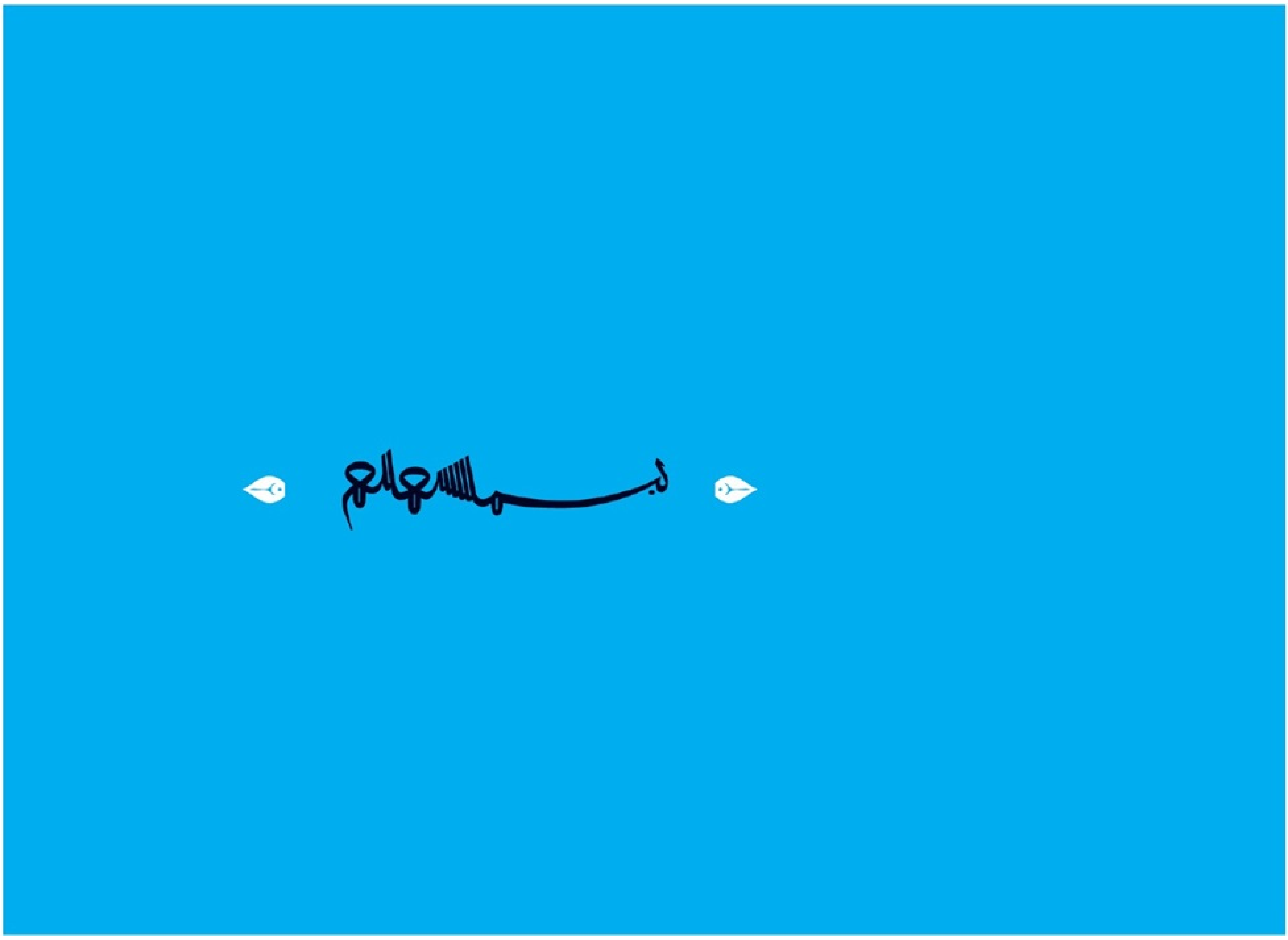
رده بندی دیویی : ۲۹۷/۳۷۲

شماره کتابشناسی ملی : ۳۰۵۴۶۱۳

ص:۱

اشاره

تصویر

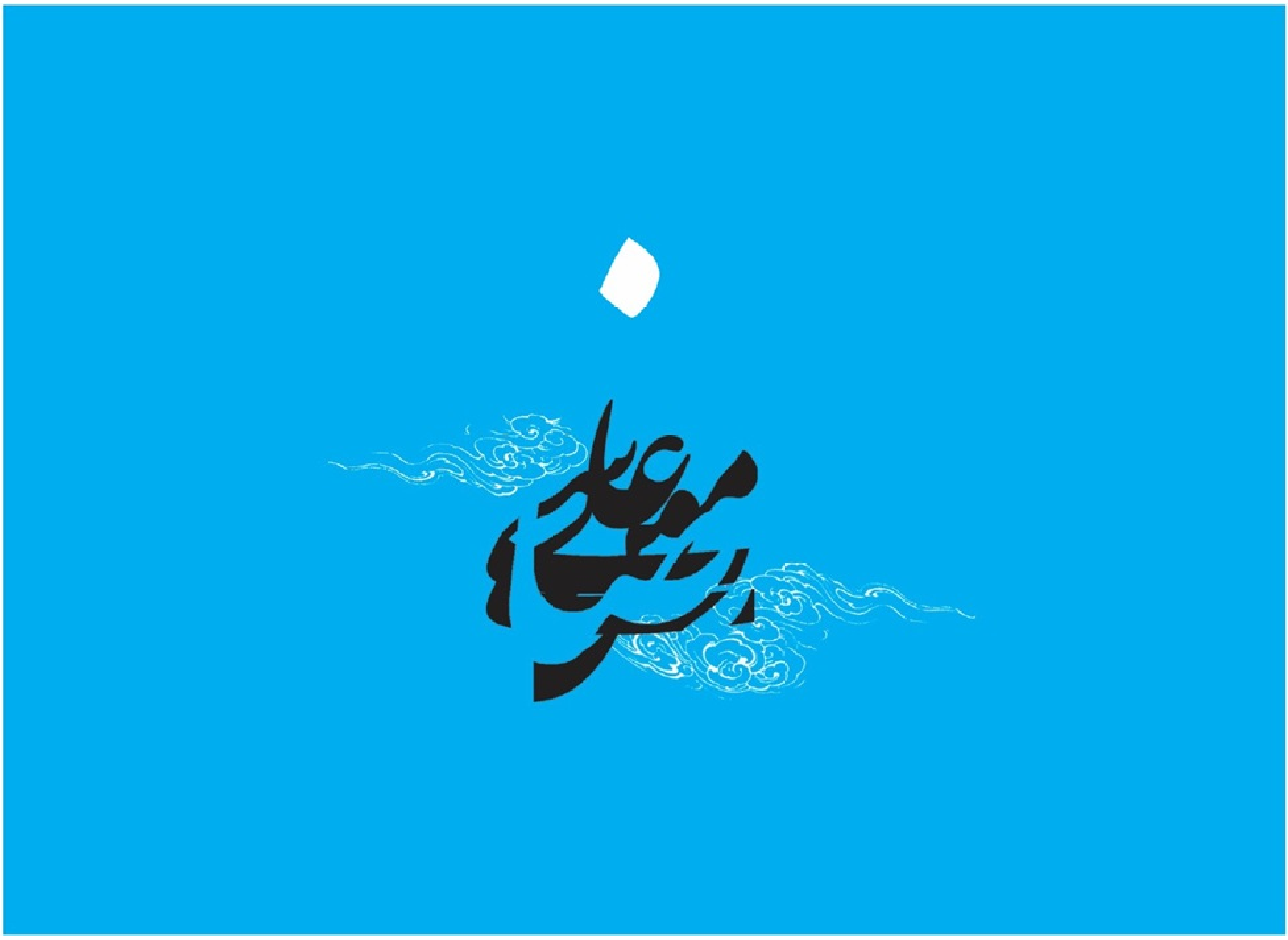
ص:۲

تصویر

پرسیدن برای یافتن راه، خود، ارزش است...
و هر فرهنگی که به پرسشگری بها دهد
و زیباترین، دقیق‌ترین و ساده‌ترین پاسخ‌ها را پیشِ رو بگذارد،
گسترش و دوام خود را تضمین کرده است.
مهم، انتخاب بهترین راه است...
و **رهنما** گامی است در این مسیر.
همگامِ ما باشید و با طرح دیدگاه‌های رنگارنگتان، یاری‌مان کنید.

تصویر

ص:۴۰

وقف؛کلیدی در دست نیکان

به قصد ارائهٔ پاسخ هایی سرراست و مفید به پرسش های زیر، نوشتهٔ پیشِ رو گرد آمده است:

۱. چرا پیش از وقف کردن، واجب است احکام ریزودرشتِ آن را بدانیم؟ آیا ریشهٔ ترس از وقف در میان برخی از ما، همین ناآگاهی ها از احکام و لوازم و نتایج آن است؟

۲. وقف بر چه ارکانی استوار است و شرایط صحت آن چیست؟

۳. خواندن صیغهٔ عربی و قصد قربت و قبول کردن وقف و دراختیارگرفتنِ مال وقف شده لازم است؟

۴. انواع وقف چه تفاوت هایی با هم دارند و چه نتایجی بر هرکدامشان بار می شود؟

۵. تغییر ارکان وقف ممکن است؟ چگونه؟ متولّی در فرایند ادارهٔ مال وقف شده چه کارهایی باید انجام دهد؟

تصویر

ص:۶

درآمد

حاج آقا افشار را در حرم مطهر امام رضا ملاقات کردم. حدود پنجاه سال داشت؛ اما شکسته تر به نظر می آمد. با رویی خندان و لحنی بسیار متواضعانه پرسید: «حاج آقا می توانم مسئله ای از شما بپرسم؟» گفتم: «بفرمایید در خدمتم.» این گونه گفت: «حدود بیست سال پیش، خانه ای در مشهد خریدم. آن را خراب کردم و از نو، چهار طبقه ساختم؛ به این منظور که از یک طبقهٔ آن خودم استفاده کنم و سه طبقهٔ دیگر را در اختیار خویشاوندان و دوستان و زائران حضرت رضا قرار دهم. این را به صورت وقف درآوردم و الان مشکلاتی پیدا کردم. نه اینکه از اصل این کار پشیمان باشم؛ اما... .»

لحن کلام آقای افشار بسیار مضطرب بود: ازسویی، دوست داشت این مطلب را به من بقبولاند که دنیا او را فریب نداده است و نمی خواهد بعد از بیست سال، از وقف خود، منصرف شود و آن را به ملک خودش برگرداند. ازسوی دیگر، نمی دانست چگونه سؤالش را مطرح

کند که این باور نادرست برای من پیش نیاید. گفتم: «حاج آقا، شما سؤالتان را مطرح

کنید، من هم سعی می کنم جوابش را اگر می دانستم به شما بگویم. مهم نیست، خودتان را خیلی اذیت نکنید. ان شاء الله راه حلی برای آن پیدا می کنیم.» با این قرص مسکّن من، کمی آرام تر شد و راحت تر به صحبت خود ادامه داد.

خسته تان نکنم. نتیجه ای که از این گفت و گو گرفتم، این بود که بسیاری از نیکانِ جامعه دوست دارند کار خیری انجام دهند؛ اما از عواقب آن می ترسند. این ترس بجاست؛ چون بسیاری مواقع، آنجا که باید از مسئله ای آگاه می بودند، از آن آگاه نبودند؛ لذا کاری کردند که شاید بعدها از انجام آن پشیمان شدند؛ برای مثال، آقای افشار نمی دانست از ابتدا، این حق را داشته است که در وقف نامه، برای خود، یک سری شرایط بگذارد. اگر این شرط ها را می گذاشت، دستش در تغییرات بعدی باز بود و بی تردید، دیگر دچار این مشکلات نمی شد. گاهی بروز این مشکلات در کار سبب می شود دیگران که مشاهده می کنند، دیگر به خود

اجازهٔ انجام دادن کار خیر ندهنـد؛ درحالی که این ممکن است فقط وسوسه باشد. خوب است در هر کار شـرعی، ابتدا مسائل آن را خوب یاد بگیریم که بعداً کمتر با مشکل روبه رو شویم.

با توفیق خداوند منّان، مطالب پیش رو، خوبان و خیّران جامعه، به ویژه، دوستداران امام رضا را در موضوع مهم وقف راهنمایی خواهد کرد.

۱. تعریف وقف

وقف یعنی منافع چیزی مانند زمین، باغ، خانه، مغازه و مانند این ها را برای استفادهٔ دیگران قرار دهند؛ به گونه ای که اصل این ها باقی بماند و دیگر قابل خریدوفروش و مبادله نباشد.(۱)

۱- . امام خمینی، تحریرالوسیله، ج ۲، ص ۶۰؛ خویی و وحید، منهاج الصالحین، ج ۳، ص ۲۶۱؛ سیستانی، منهاج الصالحین، ج ۲، ص ۳۸۸.

۲. اهمیت وقف

در حدیثی معتبر از امام صادق آمده است: «پس از مرگ، اجر و مزدی به کسی نمی رسد؛ مگر در سه کار: اول، صدقه ای که در زمان حیاتش تداوم داشته است. آن صدقه پس از مرگ نیز همچنان جریان خواهد داشت؛ یعنی ثوابش به او می رسد. دوم، راه و روش صحیح را در کار خیری رواج داده است؛ به گونه ای که بعد از مرگش نیز به آن عمل می کنند. سوم، فرزند صالحی که برای او دعا می کند.»(۱) روشن است که وقف، یکی از مصادیق عالی صدقهٔ جاریه است و ازجمله کار هایی است که سبب می شود نامهٔ اعمال حسنهٔ انسان، پس از مرگ، همچنان باز بماند؛ بنابراین ثواب بسیار دارد و از فضیلت آن نباید غافل ماند.

۱- . امام خمینی، تحریرالوسیله، ج ۲، ص ۶۰.

۳. ارکان وقف

۱. واقف: کسی است که مالش را با شرایط خاصی که در ادامه بیان خواهیم کرد، وقف می کند.

۲. موقوفٌ علیهم: شخص یا اشخاصی که از مال وقفی طبق وقف نامه استفاده می کنند.

۳. متولّی: شخص یا اشخاصی که مسئولیت اجرای مفاد وقف نامه را دارند.

۴. ناظر: کسی که واقف تعیین می کند که بر کار متولّی در اجرای صحیح وقف نظارت کند.

۵. صیغهٔ وقف: کلامی که واقف می گوید برای اینکه وقف تحقق یابد. توضیح آن در زیر خواهد آمد.

۴. شرایط صحت وقف

۱.۴. لزوم خواندن صیغه در وقف

در تحقق و صحت وقف، نیّت تنها کافی است یا صیغه هم باید خوانده شود؟

نیتِ تنها کفایت نمی کند؛ بلکه باید صیغه خوانده شود. مثال: «فلان زمین یا مغازه ام

ص:۱۱

را وقف امام رضا کردم» و مانند این ها که دلالت بر مقصود کند؛(۱) البته عربی بودنِ صیغه ضروری نیست.(۲) برخی علما گفته اند به عمل هم محقق می شود؛ مثلاً- بنایی به نیت وقف برای امام رضا بسازد.(۳) همچنین اگر کسی، برای مثال، فرش یا تابلویی، به قصد وقف، به حرم یا موزهٔ امام رضا بدهد، این وقف صحیح است و خواندن صیغه لازم نیست.(۴)

ص:۱۲

۱- . وحید، منهاج الصالحین، ج ۳، مسئلهٔ ۱۱۰۰، ص ۲۶۱؛ امام خمینی، تحریرالوسیله، ج ۲، مسئلهٔ ۱ از کتاب وقف، ص ۶۰؛ سیستانی، منهاج الصالحین ، ج ۲، مسئلهٔ ۱۴۶۹، ص ۳۹۱؛ مقام معظم رهبری، توضیح المسائل مراجع، ج ۲، سؤال ۱۹۹۴، ص ۶۴۱؛ صافی، هدایه العباد، ج۲، ص۱۰۳؛ گلپایگانی، هدایه العباد، ج۲، ص۱۳۸.

۲- . امام خمینی، تحریرالوسیله، ج ۲، مسئلهٔ ۱ از کتاب وقف، ص ۶۰؛ مقام معظم رهبری، توضیح المسائل مراجع، ج ۲، مسئلهٔ ۲۶۷۷، ص ۶۳۰، سؤال۱۹۹۴، ص ۶۴۱؛ الاحکام الواضحه، ص ۴۳۴؛ صافی، هدایه العباد، ج۲، ص۱۰۳؛ گلپایگانی، هدایه العباد، ج۲، ص۱۳۸؛ مقام معظم رهبری، توضیح المسائل مراجع، ج ۲، ص ۶۴۱، سؤال ۱۹۹۴.

۳- . سیستانی، منهاج الصالحین، ج ۲، ص ۳۹۱، مسئلهٔ ۱۴۶۹؛ خویی و وحید، منهاج الصالحین، ج ۳، ص ۲۶۲، مسئلهٔ ۱۱۰۱؛ منهاج الصالحین، الاحکام الواضحه، ص۴۳۴، مسئلهٔ ۱۹۴۲.

۴- . امام خمینی، تحریرالوسیله، ج۲، مسئلهٔ ۳ و ۴، ص ۶۰؛ خویی و وحید، منهاج الصالحین، ج ۳، مسئلهٔ ۱۱۰۱، ص ۳۶۱؛ استفتائات مقام معظم رهبری، توضیح المسائل مراجع، ج ۲، سؤال ۱۹۹۴، ص ۶۴۱؛ صافی، هدایهالعباد، ج۲، ص ۱۸۰؛ گلپایگانی، هدایهالعباد، ج۲، ص۱۴۰؛ اراکی، توضیح المسائل مراجع، ج۲، ذیل مسئلهٔ ۲۶۷۷.

آیا در وقف مسجد، قصد مسجدبودن شرط است؟ اگر مکانی برای نمازگزاردن و عبادت کردن مسلمانان وقف شود، حکم مسجد را دارد و احکام مسجد بر آن بار می شود؟

بله. برای اینکه مکان وقف شده، مسجد باشد، قصد مسجدشدن شرط است. اگر مکانی به عنوان نمازخانه و محل عبادت وقف شود، چنین وقفی صحیح است؛ اما تا زمانی که مسجدشدن مراد واقف نباشد، احکام مسجد(۱) بر آن بار نمی شود.(۲)

ص:۱۳

۱- . احکام مسجد مثل ثواب نمازخواندن در مسجد، حرمت نجس کردن آن، حرمت توقف شخص جنب و حائض در آن و مانند این ها که در احکام مساجد ذکر شده است.

۲- . امام خمینی، تحریرالوسیله، مسئلهٔ ۲، ص ۶۰؛ وحید، منهاج، ج ۳، مسئلهٔ ۱۱۰۳، ص ۲۶۱؛ سیستانی، منهاج، ج ۲، مسئلهٔ ۱۴۶۲، ص ۳۸۸؛ گلپایگانی، هدایه العباد، ج۲، ص۱۳۸؛ صافی، هدایه العباد، ج۲، ص۱۰۳.

۲.۴. تعیین موقوفٌ علیه

اینکه تعیین موقوفٌ علیه در صحت وقف شرط است، به چه معناست؟

اگر مثلاً چنین وقف کند که منافع این ملک بر حرم امام رضا یا مسجد گوهرشاد وقف باشد، یعنی بر یکی از این دو وقف کند، بدون تعیین یکی از آن ها، این نوع وقف صحیح نیست؛ بلکه در وقف باید یکی از این دو را معیّن کند. اگر وقف بر مجموع این دو باشد، صحیح است؛ مانند وقف بر آستان قدس که حرم و مسجد و مانند آن را شامل می شود.(۱)

ص:۱۴

۱- . تحریرالوسیله، ج ۲، مسئلهٔ ۳۷، ص ۶۸ ؛ صافی، هدایهالعباد، ج ۲، ص ۱۹۰، مسئلهٔ ۳۷؛ گلپایگانی، هدایهالعباد، ج۲، ص۱۴۷، مسئلهٔ ۴۸۸؛ سیستانی، منهاج، ج ۲، مسئلهٔ ۱۵۲۳، ص ۴۰۴؛ وحید، منهاج، ج ۳، مسئلهٔ ۱۱۴۶، ص ۲۷۱.

۳.۴. قصد قربت

آیا قصد قربت در وقف، معتبر است؟

حضرت امام و مراجع مشهور می فرمایند: «قصد قربت حتی در وقف عام معتبر نیست؛ اگرچه احتیاط بر اعتبار آن در هر وقفی است.»(۱) باید گفت: رعایت این احتیاط خوب است؛ چون به نظر برخی مراجع باید قصد قربت کند.(۲)

ص:۱۵

۱- . تحریر، ج ۲، مسئلهٔ ۷، ص۶۱؛ وحید، منهاج الصالحین، ج ۳، ص۲۶۳؛ منهاج، ج ۲، مسئلهٔ ۱۴۷۱، ص ۳۹۱؛ فاضل، الاحکام الواضحه، ص۴۳۵، مسئلهٔ ۱۹۴۵؛ صافی، هدایهالعباد، ج۲، ص ۱۸۳، مسئلهٔ ۷.

۲- . توضیح المسائل مراجع، ج۲، ص۶۳۲، ذیل مسئلهٔ ۲۶۷۹؛ نظر آیت الله زنجانی و آیت الله گلپایگانی بنابر احتیاط واجب در هدایه العباد، ج ۲، ص ۱۴۱، مسئلهٔ ۴۵۹.

۴.۴. توکیل در وقف

آیا در وقف توکیل جایز است؟ یعنی شخص می تواند به دیگری وکالت دهد چیزی را از طرف او وقف کند؟

اشکال ندارد.(۱)

ص:۱۶

۱- . امام خمینی، تحریرالوسیله، ج۲، مسئلهٔ ۵، ص۶۱؛ سیستانی، منهاج، ج۲، مسئلهٔ ۱۴۸۱، ص ۳۹۲؛ صافی، هدایه العباد، ج۲، ص ۱۸۲، مسئلهٔ ۵؛ گلپایگانی، هدایهالعباد، ج۲، ص۱۴۰، مسئلهٔ ۴۵۷.

بنابراین شخص خیّری که دوست دارد ملک خود را وقف کند و در این زمینه سررشته ندارد، می تواند شخص مطمئنی را از طرف خود وکیل کند تا وقف نامه را تنظیم و ملک را وقف کند.

۵.۴. قبول موقوفٌ علیهم

آیا در صحت وقف بر جهات عمومی و عام المنفعه، قبول معتبر است؟ در وقف بر افراد خاص چطور؟

بنابر نظر حضرت امام و بسیاری مراجع تقلید، در وقف بر افراد خاص و همچنین وقف بر جهات عمومی، قبول، معتبر نیست؛ ولی احتیاط آن است که در وقف عام و همچنین در وقف خاص، قبول را رعایت کنند. بله، برخی مراجع، بنابر احتیاط واجب، قبول را شرط می دانند.(۱) روشن است که این مسئله از اهمیت خاصی برخوردار است؛ چراکه گاه اشخاص، وقف یا حتی

۱- . امام خمینی، تحریرالوسیله، ج۲، مسئلهٔ ۶، ص ۱۱۱؛ سیستانی، منهاج، ج۲، مسئلهٔ ۱۴۷۰، ص ۳۹۱؛ وحید، منهاج، ج ۳، ص ۲۶۳، مسئلهٔ ۱۱۰۴؛ توضیح المسائل مراجع، ج۲، ذیل مسئلهٔ ۲۶۷۷: بنابر احتیاط واجب (آیت الله اراکی) و احوط اولی در وقف عام (آیات عظام گلپایگانی و صافی) قبول هم لازم است و در وقف عام حاکم شرع قبول کند. آیات عظام گلپایگانی و صافی و بهجت: بنابر احتیاط واجب، در وقف خاص، قبول معتبر است.

وصـیت به وقف کرده انـد؛ اما از ناحیـۀ موقوفٌ علیهم به علل مختلف آن را نپـذیرفته انـد. برای مثال، شخصـی باغ خود را بر اولاد وقف کرده است؛ اما هیـچ یک از فرزندان او به این دلیل که دیگر از مال موقوفه (باغ وقف شده) ارث نمی برند، این وقف را قبول نکرده اند. در اینجا، به نظر حضرت امام قبول نکردن وقف ازسوی فرزندان، در صحت آن، تأثیری نمی گذارد و وقف صحیح است؛ یعنی فرزندان، پس از فوت پدر، از باغ ارث نمی برند و آن باغ ملک آنان نمی شود. فرزندان صـرفاً می توانند تا زمان حیات، از آن به عنوان موقوفٌ علیهم استفاده کنند. اما به نظر برخی دیگر از مراجع، اگر هیـچ یک از موقوفٌ علیهم، آن را قبول نکردند، وقف باطل است؛ لذا جزء ماترک میّت است و از آن ارث می برند. این نکته در شرط بعد (قبض) نیز حائز اهمیت است؛ لذا افراد باید به فتوای مرجع تقلید خود توجه کنند.

ص:۱۸

۶.۴. قبض (در اختیار گرفتن)

۱.۶.۴. قبض در وقف خاص

آیا برای اینکه وقف بر افراد خاص، مانند اولاد، صحیح باشد، رساندن به دست آن ها (قبض) شرط است؟

در صحت وقف بر افراد خاص، قبض شرط است. اگر مثلاً وقف بر اولاد باشد، طبقهٔ اول که قبض کنند، کفایت می کند و لازم نیست طبقات بعدی نیز قبض کنند (اجماع).(۱)

۲.۶.۴. قبض در وقف عام

ص:۱۹

۱- . امام خمینی، تحریر، ج۲، مسئلهٔ ۸، ص ۶۲؛ وحید، منهاج، ج ۳، مسئلهٔ ۱۱۰۶، ص ۲۶۳؛ سیستانی، منهاج، ج۲، مسئلهٔ ۱۴۷۲، ص ۳۹۱؛ صافی، هدایهالعباد، ج۲، ص ۱۸۳، مسئلهٔ ۸؛ فاضل، الاحکام الواضحه، ص۴۳۵؛ توضیح المسائل مراجع، ج۲، مسئلهٔ ۲۶۸۰.

قبض در وقف عام، معتبر است؟ اگر معتبر است، چه کسی باید قبض کند؟

در این مسئله، فتواها مختلف است که به دلیل اهمیت هریک، آن ها را به تشریح بیان می کنیم: برخی فرموده اند در وقف عام، قبض معتبر است. قبض به چند صورت است: ۱. گاه وقف عام، مثل مسجد، وقف بر جهات و مصالح عام المنفعه است. دراین صورت، اگر واقف متولّی را تعیین کرده باشد، متولّی یا حاکم شرع می توانند قبض کنند و بنابر احتیاط، متولّی قبض کند. اگر متولّی را تعیین نکرده باشد، حاکم شرع باید قبض کند. ۲. گاه وقف بر عناوین کلّی است؛ مثل وقف برای فقرا که قبض در اینجا با دراختیارگذاشتن مال وقفی به برخی فقرا برای استفاده از آن، تحقق می یابد.(۱)

بنابر احتیاط واجب، قبض معتبر است که یا باید

۱- . تحریرالوسیله، ج ۲، ص ۶۲، مسئلهٔ ۸؛ هدایهالعباد، آیت الله صافی ج۲، ص ۱۸۳، مسئلهٔ ۸؛ هدایه العباد، آیت الله گلپایگانی، ج ۲، ص ۱۴۱، مسئلهٔ ۴۶۰؛ همچنین حضرت امام در توضیح المسائل و آیت الله گلپایگانی در هدایه العباد فرمودند: همین که یک نفر در آن مسجد نماز بخواند، وقف درست می شود (توضیح المسائل مراجع، م ۲۶۸۱) و آیت الله گلپایگانی فرمودند: حتی اگر متولّی متوجه نشود یا اذن ندهد.

در تصرف متولّی باشد یا با اجازهٔ واقف، کسی در مسجد به عنوان مسجد بودن نماز بخواند.(۱) در اوقاف عامه، قبض معتبر نیست و وقفیت، به مجرد وقف کردن محقق می شود؛(۲) هرچند احوط است. همین که برای آن، متولّی تعیین کنند، کفایت می کند و بدون تعیین متولّی، وقف مسجد صحیح نیست.(۳)

ص:۲۱

۱- . توضیح المسائل مراجع، ج۲، ص۶۳۴، م ۲۶۸۱.

۲- . توضیح المسائل مراجع، ج۲ ص۶۳۴، م ۲۶۸۱؛ منهاج الصالحین، خویی و وحید ج ۲، ص ۲۶۴، م ۱۱۱۱؛ وحید، توضیح المسائل، ص۵۲۸ م۲۷۴۵.

۳- . توضیح المسائل مراجع، ج۲، ص۶۳۴، م ۲۶۸۱.

۳.۶.۴. فوریت در قبض

آیـا ضـرورت دارد پس از اینکه واقف مالش را وقف کرد، بلافاصـله، موقوفٌ علیهم آن را در اختیار بگیرنـد یا بعـد هم می تواننـد این کار را انجام دهند؟

در قبض کردن وقف و به اختیارگرفتن آن، فوریت شرط نیست.(۱)

۷.۴. دوام در وقف

اشاره

آیا دوام در وقف شرط است؟

بله. در وقف، دوام به معنای اینکه برای مـدتی معیّن نباشد، شـرط است؛ پس اگر شـخص بگوید: «این باغ را برای دادن خرجی به زائران درراه ماندۀ امام رضا برای مدت پنج سال

۱- . این مسـئلۀ اجماعی است: تحریرالوسـیلۀ امام، ج ۲، مسئلۀ ۱۳، ص ۶۲؛ سیستانی، منهاج، ج ۲، م ۱۴۷۷، ص ۳۹۲؛ وحید، منهاج، ج ۳، م ۱۱۰۶، ص۲۶۳؛ هدایهالعباد، آیت الله صافی، ج۲، ص ۱۸۰؛ هدایهالعباد، آیت الله گلپایگانی، ج۲.

وقف کردم»، این وقف باطل است.(۱)

نکته: کسانی که دوست دارنـد، برای مـدتی محـدود، منافع ملک خویش را در اختیار دیگران قرار دهنـد، بدون نیت وقف، می توانند از راهی دیگر که به آن حبس می گویند، اقدام کنند که در ادامه به آن اشاره می کنیم.

آیا وقف باید از زمان اجرای صیغه باشد یا اینکه می شود فاصله ای بین اجرای صیغه تا زمان وقف باشد؟

بله. به نظر تمام مراجع عظام، وقف باید از زمان خواندن صـیغه باشد؛ پس اگر بگوید: «این زمین را از ده سال دیگر به بعد، وقف کردم، یا این زمین را برای پس از مرگم وقف کردم»،

۱- . در این مسـئله، فقـط آقـای مکـارم احتیاط واجب دارنـد؛ ولی مشـهور فتوا داده انـد: امام خمینی، تحریرالوسـیله، ج ۲، مسئلهٔ ۱۵، ص ۶۳؛ سیستانی، منهاج، ج ۲، مسئلهٔ ۱۴۸۳، ص ۳۹۳؛ وحید، منهاج، ج ۳، مسئلهٔ ۱۱۱۷، ص ۲۶۶، توضیح المسائل مراجع، ج۲، ص۶۳۲، مسئلهٔ ۲۶۷۹.

تصویر

ص:۲۴

این وقف اشکال دارد.(۱)

آیا شخص می تواند منافع ملک خویش را برای مدت مشخصی وقف کند؟ مثلاً خانهٔ خود را به مدت پنج سال، در اختیار خوابگاه دانشجویی قرار دهد یا برای مثلاً ده سال، منافع باغ خود را وقف امام رضا کند؟

بله. گرچه وقف در این زمینه ها صحیح نیست، می توانـد منافع ملک خویش را به مـدت مشـخص، در راه خیری، اصـطلاحاً حبس کند؛ برای مثال، می توانـد خانهٔ خود را به مدت پنج سال برای خوابگاه دانشـجویی یا مدرسه یا درمانگاه و مانند این ها وقف کند و از ثواب این کار خیر خود در این مـدت، بهره ببرد. بنابراین، ملک همچنان برای مالک خواهد بود و فقط منافع آن، به مدت محدود، برای اسـتفادهٔ دیگران است که پس از گذشت آن مدت، منافع

ص:۲۵

۱- . حضـرت امام و آیات عظام مکارم و نوری احتیاط واجب گفته انـد و بقیـهٔ مراجع عظام فتوا دارند. توضـیح المسائل مراجع، ج۲، ص۶۳۲، مسئلهٔ ۲۶۷۹؛ وحید، توضیح المسائل، مسئلهٔ ۲۷۴۳.

دوباره برای مالک خواهد بود.(۱)

۱.۷.۴. وقف مشروط به وقت نیاز

اگر واقف برای هدفی وقف کند و شرط کند که در وقت نیازش به او برگردد، آیا این وقف صحیح است؟

در اینجا دو نظر وجود دارد:

قول اول: حضرت امام و برخی دیگر از مراجع می فرمایند: بنابر اقوی صحیح است. برگشت آن به این است که تا وقتی به آن احتیاج ندارد، وقف است و در وقفی که آخرش منقطع است، داخل می شود؛ یعنی اگر قبل از مرگ به آن حاجت پیدا کند، به ملک او برمی گردد و اگر بمیرد، به ارث می برند و اگر تا زمان مرگ به آن احتیاج پیدا نکند، وقف

۱- . امام خمینی، تحریرالوسیله، ج ۲، مسئلهٔ ۱۷، ص ۶۳، صافی، هدایهالعباد، ج۲، ص ۱۸۰؛ گلپایگانی، هدایهالعباد، ج۲؛ بهجت، استفتائات، ۴/۲۵۳/۵۴۸۷؛ نوری، استفتائات، ۲/۲۳۰/۷۶۱؛ مقام معظم رهبری، اجوبه الاستفتائات، ص ۵۱۷، مسئلهٔ ۲۰۸۷.

برای همیشه خواهد بود.(۱)

قول دوم: اظهر، بطلان چنین وقفی است.(۲)

۲.۷.۴. وصیت به وقف پس از مرگ

اگر شخص بگوید فلان چیز پس از مرگم وقف است، صحیح است؟

اگر مرادش وصیت به وقف باشد یا معمولاً ـ از چنین جمله ای، وصیت به وقف فهمیده شود، این وصیت با تمام بودن شرایط آن، صحیح است.(۳)

۱- . امام خمینی، تحریرالوسیله، ج ۲، ص ۶۴، مسئلۀ ۲۱؛ عروۀ پانزده حاشیه ای، ج۶، ص ۳۰۵، مسئلۀ ۲۳؛ صافی، هدایهالعباد، ج۲، ص ۱۸۶؛ گلپایگانی، هدایهالعباد، ج۲، ص۱۴۳.

۲- . سیستانی، منهاج، ج ۲، ص ۳۹۴، مسئلۀ ۱۴۸۸؛ وحید، منهاج، ج ۳، ص ۲۶۵، مسئلۀ ۱۱۲۰.

۳- . امام خمینی، تحریرالوسیله، ج ۲، مسئلۀ ۲۳، ص ۶۵؛ وحید، منهاج، ج ۳، ص ۲۶۶، مسئلۀ ۱۱۲۲؛ سیستانی، منهاج، ج ۲، ص ۳۹۴، مسئلۀ ۱۴۹۰؛ صافی، هدایهالعباد، ج۲، ص۱۸۶؛ گلپایگانی، هدایهالعباد، ج۲، ص۱۴۳.

۸.۴. تنجیز وقف

آیا ممکن است وقف بر تحقق چیز دیگری منوط باشد؟

وقف باید، به اصطلاح، منجز باشد؛ یعنی بر چیز دیگر منوط نباشد؛ مثلاً اگر بگوید: «این زمین را وقف درمانگاه کردم، به شرطی که مریضم خوب شود»، وقف باطل است.(۱)

۹.۴. وقف بر خود نباشد

اشاره

واقف می تواند خودش را نیز جزو استفاده کنندگان از وقف قرار دهد؟

اگر بر خود و دیگری به طور اشتراکی وقف کند، برای خودش باطل است؛ ولی برای دیگری صحیح است.(۲)

ص:۲۸

۱- . حضرت امام و آیات عظام گلپایگانی و صافی، احتیاط واجب و آیات عظام خویی و سیستانی و وحید فتوا داده اند: امام خمینی، تحریرالوسیله، ج ۲، مسئلۀ ۲۲، ص ۶۴؛ صافی، هدایهالعباد، ج۲، ص۱۸۶؛ گلپایگانی، هدایهالعباد، ج۲، ص۱۴۳؛ عروۀ پانزده حاشیه ای، ج۶، ص۲۹۶، الثالث؛ وحید، منهاج، ج ۳، ص ۲۶۵، مسئلۀ ۱۱۲۱؛ سیستانی، منهاج، ج ۲، ص ۳۹۴، مسئلۀ ۱۴۸۹.
۲- . عروۀ پانزده حاشیه ای، ج ۶، ص۲۹۹، سطر۱۵؛ امام خمینی، تحریرالوسیله، ج ۲، ص ۶۵، مسئلۀ ۲۴؛ سیستانی، منهاج، ج ۲، مسئلۀ ۱۴۹۱؛ صافی، هدایهالعباد، ج۲، ص ۱۸۶؛ گلپایگانی، هدایهالعباد، ج۲، ص۱۴۳؛ وحید، منهاج، ج ۳، ص ۲۶۶، مسئلۀ ۱۱۲۳.

۱.۹.۴. وقف مشروط به ادای دِین و مانند آن

اگر برای آستان قدس مثلاً باغی را وقف کند و درضمنِ وقف، شرط کند که آستان قدس از منافع باغ، مقداری به او بدهد یا مثلاً قسط های وامش را پرداخت کند، وقف صحیح است؟

اگر بر دیگران وقف کند و شرط کند قرض هایش را بدهند یا حقوق واجب مالی او را پرداخت کنند یا از منافع وقف برای او خرج کنند، به نظر حضرت امام و جمعی از فقها، وقف باطل است؛ گرچه به نظر برخی دیگر از فقها، وقف صحیح است.(۱)

ص:۲۹

۱- . حضرت امام و آیات عظام گلپایگانی و صافی: وقف باطل است. آیات عظام خویی و وحید و سیستانی: وقف صحیح است: امام خمینی، تحریرالوسیله، ج ۲، مسئلهٔ ۲۵، ص ۶۵؛ صافی، هدایهالعباد، ج۲، ص ۱۸۶؛ گلپایگانی، هدایهالعباد، ج۲، ص۱۴۳؛ وحید، منهاج، ج ۳، ص ۲۶۶، مسئلهٔ ۱۱۲۴.

در ادامهٔ سؤال قبل، آیا جایز است در وقف شرط کند مهمان هایش از میوهٔ وقف بخورند و از منافع باغ استفاده کنند؟

بله. جایز است.(۱)

اگر شرط کند مخارج اهل وعیالش را مرتّب از وقف بدهند، حکم چیست؟

جایزاست؛ اگرچه از کسانی باشد که نفقه اش بر او واجب است، حتی همسر دائم.

نکته: روشن است که وقف بر واجب النفقه سبب نمی شود همسر و مانند آن، دیگر واجب النفقهٔ او نباشند. اگر با چنین شرطی وقف کند، وقف باطل است؛ چون بازگشت آن

۱- . عروهٔ پانزده حاشیه ای، ص۳۰۱، مسئلهٔ ۱۳؛ امام خمینی، تحریرالوسیله، ج ۲، ص ۱۱۹، مسئلهٔ ۲۶؛ وحید، منهاج، ج ۳، ص ۲۶۶، مسئلهٔ ۱۱۲۵؛ سیستانی، منهاج، ج ۲، مسئلهٔ ۱۴۹۳؛ صافی، هدایهالعباد، ج۲، ص ۱۸۷؛ گلپایگانی، هدایهالعباد، ج۲، ص۱۴۴.

به وقف بر خود است.(۱)

۲.۹.۴. استفادهٔ واقف از وقف بر جهت یا عنوان عام

اگر فرشی وقف حرم یا مسجد کند، آیا خودش می تواند روی آن نماز بخواند؟

ص:۳۱

۱- . امـام خمینی، تحریرالوسـیله، ج ۲، ص ۶۵، مسـئلهٔ ۲۶؛ صافی، هـدایهالعباد، ج۲، ص ۱۸۷؛ گلپایگانی، هـدایهالعباد، ج۲ص۱۴۴؛ وحید، منهاج، ج ۳، ص ۲۶۶، مسئلهٔ ۱۱۲۵؛ سیستانی، منهاج، ج ۲، مسئلهٔ ۱۴۹۳.

استفادۀ واقف از آنچه برای جهات عموم مثل مسجدها، مدرسه ها، حرم ها و... وقف می شود، بی شک ، جایز است.(۱) بنابراین اگر شخص، فرشی برای حرم امام رضا یا مسجدی وقف کند، خودش به عنوان زائر حضرت رضا یا یکی از اهل مسجد، می تواند روی آن نماز بخواند.

استفادۀ واقف از وقف بر عنوان های عمومی، مانند فقرای محل، چه حکمی دارد؟

بنابه نظر بسیاری مراجع عظام، می تواند استفاده کند؛ اگرچه احتیاط مستحب آن است که خودش استفاده نکند. البته این درصورتی است که از ابتدا قصد نداشته باشد از منافع استفاده کند.(۲) بنابراین اگر مثلاًـ خانه اش را برای زائران امام رضا وقف کرد، سپس خودش، اتفاقی و به عنوان زائر، به آنجا برود، مانعی ندارد از آن استفاده کند؛ اما از ابتدا نباید قصد داشته باشد که خود، به عنوان زائر، از آن استفاده کند.

۱- . امام خمینی، تحریرالوسیله، ج ۲، ص ۶۶، مسئلۀ ۲۸؛ سیستانی، منهاج، ج ۲، ص ۳۹۶، مسئلۀ ۱۴۹۶؛ وحید، منهاج، ج ۳، مسئلۀ ۱۱۲۸؛ صافی، هدایهالعباد، ج۲، ص۱۸۷؛ گلپایگانی، هدایهالعباد، ج۲، ص۱۴۴.

۲- . توضیح المسائل مراجع، مسئلۀ ۲۶۸۴؛ امام خمینی، تحریرالوسیله، ج ۲، ص ۶۶، مسئلۀ ۲۸؛ صافی، هدایهالعباد، ج۲، ص ۱۸۸؛ گلپایگانی، هدایهالعباد، ج۲، ص۱۴۴؛ وحید، منهاج، ج ۳، مسئلۀ ۱۱۲۸؛ سیستانی، منهاج، ج ۲، مسئلۀ ۱۴۹۶.

۱۰.۴. وقف بر جهات حرام نباشد

اشاره

وقف بر جهات حرام و آنچه در آن کمک به معصیت است، چه حکمی دارد؟

صحیح نیست. بنابراین در قمه زنی که بسیاری از فقهای عصر حاضر جایز نمی دانند، اگر کسی برای قمه زنی یا قمه زنان وقف کند، وقفش صحیح نیست.(۱)

۱.۱۰.۴. وقف بر کافر و مرتد

آیا وقف بر کافر و مرتد صحیح است و ازجمله وقف های حرام نیست؟

یکی از مطالبی که می توان ازطریق آن، به اهمیت وقف و جایگاه آن در اسلام پی برد، حکم وقف بر کافر و حتی مرتد است. حضرت امام و دیگر بزرگان می فرمایند: «وقف بر ذمی و بر مرتد غیرفطری، به ویژه اگر از ارحام و خویشان باشند، صحیح است و البته وقف مسلمان

۱- . امام خمینی، تحریرالوسیله، ج ۲، مسئلهٔ ۳۹؛ سیستانی، منهاج، ج ۲، ص ۴۰۵، مسئلهٔ ۱۵۲۵؛ وحید، منهاج، ج ۳، ص ۲۷۱۶۸، مسئلهٔ ۱۱۴۷؛ صافی، هدایهالعباد، ج۲، ص ۱۹۰، مسئلهٔ ۳۹؛ گلپایگانی، هدایهالعباد، ج۲، ص۱۴۷، مسئلهٔ ۴۹۰.

بر کافر در کارهای حلال، جایز است.»(۱) بنابراین، اگر کسی حتی بر زائران غیرمسلمان امام رضا وقف کند، وقفش صحیح خواهد بود.

۵. شرایط واقف

شرایط معتبر برای واقف را بیان کنید؟

شخص واقف باید بالغ و عاقل باشد و با اختیار، وقف کند؛ یعنی وقف او از روی اجبار نباشد و بتواند در مال خود، دخل و تصرف کند؛ برای مثال سفیه نباشد. کسی هم که از طرف حاکم شرع و به علت بدهی، اموالش را ضبط کرده اند، نمی تواند وقف کند.(۲)

۱- . امام خمینی، تحریرالوسیله، ج ۲، ص۶۸، مسئلهٔ ۳۸؛ سیستانی، منهاج، ج ۲، ص ۴۰۵، م ۱۵۲۶؛ وحید، منهاج، ج ۳، ص ۲۷۱، مسئلهٔ ۱۱۴۸؛ صافی، هدایهالعباد، ج۲، ص ۱۹۰، مسئلهٔ ۳۸؛ گلپایگانی، هدایهالعباد، ج۲، ص۱۴۷، مسئلهٔ ۴۸۹.

۲- . امام خمینی، تحریرالوسیله، ج ۲، ص ۶۶، مسئلهٔ ۲۹؛ سیستانی، منهاج، ج ۲، مسئلهٔ ۱۴۹۸؛ وحید، منهاج، ج ۳، مسئلهٔ ۱۱۳۰؛ صافی، هدایهالعباد، ج۲، ص۱۸۸؛ گلپایگانی، هدایهالعباد، ج۲، ص۱۴۵؛ توضیح المسائل مراجع، ج۲، مسئلهٔ ۲۶۸۲.

آیا وقف ازسوی غیرمسلمان صحیح است؟

مسلمان بودن واقف شرط نیست؛ پس در جایی که وقف ازسوی مسلمان صحیح است، وقف ازسوی غیرمسلمان نیز صحیح خواهد بود.(1)

۶. شرایط عین موقوفه (مال وقف شده)

شرایط معتبر در موقوفه را بیان کنید؟

۱. عینیت و وجود واقعی و خارجی داشته باشد؛ بنابراین نمی توان منافع را وقف کرد. برای نمونه، شخص نمی تواند هرساله نصف میوه های باغی را برای امام رضا وقف کند؛ بلکه باید خودِ باغ را وقف کند. اگر هم چیزی از کسی طلب دارد، نمی تواند دِین و طلب خود را وقف کند؛

۱- . امام خمینی، تحریرالوسیله، ج ۲، ص ۶۶، مسئلهٔ ۳۰؛ سیستانی، منهاج، ج ۲، مسئلهٔ ۱۴۹۹؛ وحید، منهاج، ج ۳، مسئلهٔ ۱۱۳۸؛ صافی، هدایهالعباد، ج۲، ص ۱۸۸؛ گلپایگانی، هدایهالعباد، ص۱۴۵۲؛ آیت الله خامنه ای، اجوبه الاستفتائات، سؤال۱۹۹۹.

۲. امکان مالکیت آن باشد؛

۳. بهره بری از منافع آن ممکن باشد؛ به طوری که عین آن، به طور چشمگیری باقی بماند. برای مثال، وقف گل های فعلی گلخانه ای برای استفاده در چهارگوشهٔ بالا در ضریح مقدس امام رضا، صحیح نیست؛ اما خودِ گلخانه را می توان وقف کرد؛

۴. دارای منفعت حلال باشد. بنابراین وقف چیزی که استفاده از آن منحصر در حرام است، صحیح نیست؛ برای نمونه وقف آلات لهو و قمار برای فلان مؤسسهٔ خیریهٔ در سرپرستی از ایتام صحیح نیست. چیزی که منفعت حاصل از وقف آن نیز حرام باشد، وقفش صحیح نیست؛ مثل وقف قمه برای دسته های قمه زنی؛

۵. حق دیگری که مانع از تصرف باشد، به آن تعلق پیدا نکند؛ مثل آنکه زمینی به ارث

رسیده باشد و طفل صغیری نیز جزو ورثه باشد و یکی از ورّاث بخواهد بدون اجازهٔ ولی یا قیّم یا حاکم شرع، آن را وقف کند؛

۶. قبض و دراختیارگرفتن آن ممکن باشد.(۱) بنابراین وقف زمینی که سازمان یا شخصی آن را تحت تصرف خود قرار داده است، به گونه ای که نمی توان آن را دراختیار گرفت، صحیح نیست.

آیا در عین موقوفه شرط است که استفاده از آن، در زمان وقف، ممکن باشد؟

ضرورتی نـدارد. همین که از آن اسـتفاده کننـد، ولو پس از مـدتی، کفایت می کند. بنابراین می تواند باغی که تازه احداث کرده و زمان میوه دهی آن چند سال دیگر است، از هم اکنون وقف امام رضا کند.(۲)

۱- . امام خمینی، تحریرالوسیله، ج ۲، ص ۶۷، مسئلهٔ ۳۱؛ سیستانی، منهاج، ج ۲، مسئلهٔ ۱۵۱۵تا۱۵۲۲؛ وحید، منهاج، ج ۳، مسئلهٔ ۱۱۳۹تا۱۱۴۱؛ صافی، هدایهالعباد، ج۲، ص ۱۸۸؛ هدایهالعباد، گلپایگانی، ج۲، ص۱۴۵.

۲- . امام خمینی، تحریرالوسـیله، ج ۲، ص ۶۷، مسئلهٔ ۳۲؛ سیسـتانی، منهاج، ج ۲، ص ۴۰۳، مسئلهٔ ۱۵۲۲؛ وحید، منهاج، ج ۳، ص ۷۰، مسئلهٔ ۱۱۴۵؛ صافی، هدایهالعباد، ج۲، ص ۱۸۹؛ گلپایگانی، هدایهالعباد، ج۲، ص۱۴۵.

۷. چگونگی تقسیم وقف بر مسجد و زیارتگاه

اگر برای نمونه، یک باب مغازه را بر مسجدی وقف کنند، بدون آنکه ذکر شود برای چه مصارفی است، منافع آن را در چه راهی خرج می کنند؟

دراین صورت، منافع وقف را برای تعمیر و روشنایی و فرش و خادم آن مصرف می کنند. برای پرداخت منافع آن به امام جماعت دو نظر وجود دارد: ۱. اگر مازاد بر مصرف باشد، مابقی به امام جماعت مسجد داده می شود؛ ۲. اِشکال دارد؛ مگر اینکه قرینه ای بر ارادهٔ آن از طرف واقف باشد که دراین صورت، به ایشان عطا می شود.(۱)

اگر برای زیارتگاهی مثل حرم امام رضا وقف کند، برای چه کارهایی مصرف می شود؟

برای تعمیر و روشنایی مسجد مصرف می شود و همچنین برای خادمان مسجد که بعضی

۱- . سیستانی، منهاج، ج ۲، ص ۴۰۹، مسئلهٔ ۱۵۴۴؛ وحید، منهاج، ج ۳، ص ۲۷۵، مسئلهٔ ۱۱۶۶.

کار های ضروری و متعلق آنجا را انجام می دهند (مشهور).(۱)

۸. احکام وقف

۱.۸. تغییر موقوفٌ علیهم

آیا واقف پس از وقف کامل، حق تغییر و تبدیل موقوفٌ علیه را دارد؟ اگر در ضمن عقد وقف، شرط کرده باشد، چطور؟

خیر. پس از وقف کامل و بدون اشکال، واقف حق تغییر موقوفٌ علیه را ندارد و نمی تواند افراد آن را کم وزیاد کند؛ البته درصورتی که چنین چیزی را در ضمن عقد وقف، شرط نکرده باشد. اگر در متن عقد وقف، آن را شرط کرده باشد، فتواها مختلف است: برخی مانند حضرت امام

۱- . امام خمینی، تحریرالوسیله، ج ۲، ص ۷۱، مسئلهٔ ۵۷؛ سیستانی، منهاج، ج ۲، مسئلهٔ ۱۵۴۴؛ وحید، منهاج، ج ۳، مسئلهٔ ۱۱۶۶؛ صافی، هدایهالعباد، ج۲، ص ۱۹۳، مسئلهٔ ۵۷؛ گلپایگانی، هدایهالعباد، ج۲، ص۱۵۰، مسئلهٔ ۵۰۸.

آن را صحیح نمی دانند و برخی دیگر به صحت آن قائل اند.(۱)

۲.۸. تغییر وقف

آیا تغییر دادن وقف و عوض کردن شکل ظاهری آن، به گونه ای که کاربری آن تغییر یابد، جایز است؟

تغییر وقف و عوض کردن شکل و صورت آن و تبدیل عنوان آن به عنوان دیگر، مانند اینکه خانه را به مدرسه یا به مغازه و فروشگاه تبدیل کنند یا به عکس، جایز نیست. گاه وقف، وقف منفعت است؛ یعنی نظر واقف

ص:۴۰

۱- . قائلان به عدم صحت: امام خمینی، تحریرالوسیله ج ۲، ص ۷۱، مسئلهٔ ۵۹؛ صافی، هدایهالعباد، ج۲، ص ۱۹۴، مسئلهٔ ۵۹؛ گلپایگانی، هدایهالعباد، ج۲، ص۱۵۱، مسئلهٔ ۵۱۰؛ فاضل، جامع المسائل، ج۱، ص۹۲، سؤال۲۹۶؛ مقام معظم رهبری، اجوبهٔ ۲۰۳۵ و ۲۰۳۹؛ وحید، منهاج، ج ۳، ص ۲۷۷، مسئلهٔ ۱۱۷۸؛ قائلان به صحت: سیستانی، منهاج، ج ۲، مسئلهٔ ۱۵۵۷.

، استفاده از منافع این وقف در جهتی خاص است. برای نمونه، خود باغ مهم نبوده است، بلکه اینکه منافع آن را در جهتی خاص مصرف کنند، درنظر واقف مهم بوده است. دراین صورت، اگر مال موقوفه به شکل سابق خود، دیگر منفعتی نداشته باشد یا منفعتش بسیار کم باشد، بعید نیست تبدیل آن به عنوان دیگری که دارای منفعت است، جایز باشد؛ برای مثال، باغی را که وقف منفعت کرده اند و به علت قطع شدن آب آن، دیگر قابل استفاده نباشد، به زمین زراعی یا خانه یا مانند این ها تبدیل می کنند.(۱)

۳.۸. تعمیر موقوفه

اگر ملك وقفی به تعمیر و مرمت و اصلاح نیاز داشته باشد، چه باید کرد؟

سه راه وجود دارد: ۱. اگر واقف برای تعمیر آن ها، از درآمد مال موقوفه چیزی قرار داده

ص:۴۱

۱- . امام خمینی، تحریرالوسیله، ج ۲، ص ۷۴، مسئلهٔ ۶۸؛ سیستانی، منهاج، ج ۲، ص ۴۱۸، مسئلهٔ ۱۵۷۶؛ وحید، منهاج، ج ۳، ص ۲۸۱، مسئلهٔ ۱۱۹۶؛ صافی، هدایهالعباد، ج۲، ص ۱۹۷، مسئلهٔ ۶۸؛ گلپایگانی، هدایهالعباد، ج۲، ص۱۵۴، مسئلهٔ ۵۱۹؛ فاضل لنکرانی، جامع المسائل، ج۱، ص۳۱۸، سؤال۱۲۲۶ و ۱۲۲۹.

است، باید همان را انجام داد (مشهور)؛(۱) ۲. اگر واقف برای تعمیر آن، پیش بینی لازم را نکرده و چیزی قرار نداده است، باید ابتدا، منافع به دست آمده از مال وقف شده را برای ترمیم و اصلاح آن خرج کرد. این تعمیر کردن بر حق موقوف‌علیهم مقدم است؛ البته احتیاط این است که موقوف‌علیهم به این کار راضی باشند.(۲) اگر هم برای نگهداری از اصل مال موقوفه، چاره ای جز فروش قسمتی از آن نباشد، این کار جایز است (حضرت امام و آیات گلپایگانی و صافی)؛(۳) ۳. اگر وقف به تعمیر یا ترمیم نیاز دارد و وجهی نباشد که در آن صرف شود، جایز است متولّی برای تعمیر آن، قرض بگیرد. در این صورت، به مال وقف و نه مال شخصی

۱- . امام خمینی، تحریرالوسیله، ج ۲، ص۷۵، مسئلهٔ ۷۰؛ سیستانی، منهاج، ج۲، ص۴۱۲، مسئلهٔ ۱۵۵۹؛ وحید، منهاج، ج ۳، ص۲۷۹، مسئلهٔ ۱۱۸۱؛ صافی، هدایهالعباد، ج۲، ص ۱۹۷تا۱۹۸، مسئلهٔ ۷۰؛ گلپایگانی، هدایهالعباد، ج۲، ص۱۵۴، مسئلهٔ ۵۲۱.

۲- . همان.

۳- . همان.

خودش، مدیون است. اگر از اموال خودش به قصد برگشت آن، در تعمیر وقف استفاده کند، جایز است (آیت الله سیستانی).(۱)

۴.۸. فروش وقف و متعلقات آن

همان طور که گفتیم، وقف براساس شخص یا اشخاصی که از آن استفاده می کنند (موقوف‌علیهم) به دو دسته تقسیم می شود: وقف خاص و وقف عـام. وقف عـام نیز خود به دو قسم است: گاه برای اسـتفادهٔ عموم است؛ مثل مسـجد و بیمارسـتان و گاه برای عنوانی کلّی مثل فقر است. نکتـهٔ درخور توجه آن است که در فروش چنین وقف هـایی، گـاه، کمی اختلاف نِظر بین علما وجود دارد که در قالب دو پرسـش زیر، به آن می پردازیم:

۱- . سیستانی، منهاج، ج ۲، مسئلهٔ ۱۵۶۰؛ وحید، منهاج، ج ۳، مسئلهٔ ۱۱۸۱.

تصویر

ص:۴۴

وقف هایی که برای استفادهٔ عموم است، خریدوفروش و نقل وانتقال آن ها به ملک دیگران ممکن است؟

گاه وقف برای مسجد و زیارتگاه است که بطور حتم، جایز نیست؛ حتی اگر خراب شود نیز امکان فروش آن ها نیست (مشهور).(1) اما در وقف های عمومی ازقبیل غیرمسجد و زیارتگاه سه نظر وجود دارد: ۱. احتیاطاً جایز نیست (حضرت امام)؛(2) ۲. جایز نیست (آیات عظام صافی و گلپایگانی)؛(3) ۳. درصورت خراب شدن، با شرایطی که در سؤال بعد ذکر خواهد شد، اشکال ندارد. (آیت الله وحید).(4)

۱- . امام خمینی، تحریرالوسیله، ج ۲، مسئلهٔ ۷۱ و ۷۳؛ سیستانی، منهاج، ج ۲، مسئلهٔ ۱۵۶۶؛ وحید، منهاج، ج ۳، ص۲۷۹، مسئلهٔ ۱۱۹۹؛ صافی، هدایهالعباد، ج۲، ص ۱۹۸، مسئلهٔ ۷۱؛ گلپایگانی، هدایهالعباد، ج۲، ص۱۵۴، مسئلهٔ ۵۲۲.

۲- . امام خمینی، تحریرالوسیله، ج ۲، مسئلهٔ ۷۱.

۳- . صافی، هدایهالعباد، ج۲، ص ۱۹۸، مسئلهٔ ۷۱؛ گلپایگانی، هدایهالعباد، ج۲، ص۱۵۴، مسئلهٔ ۵۲۲.

۴- . وحید، منهاج الصالحین، ج ۳، مسئلهٔ ۱۱۸۹.

زمانی که انتفاع بردن از آن در جهتی که مقصود واقف بوده است، دیگر ممکن نباشـد، به خاطر خراب شـدن و منفعت نداشـتن عین آن، جایز است فروش بخشـی از آن و مصرف کردن آن، در ساختن آنچه باقی است، به سبب انتفاع بردن از آن. اگر این هم ممکن نباشد، فروش کل و تبـدیل کردنش بـه آنچـه انتفـاع به آن را ممکن می کنـد، جـایز است؛ اگرچه آن را برای موقـوف‌علیه اسـتفاده نکنـد (آیـات عظـام خـویی و وحید).(۱)

حکم فروش وقف های خاص و وقف هایی با عنوان عام چگونه است؟

فروش وقف هـای خـاصماننـد وقف بر اولاد و وقف های عام با عنوان های عمومی ماننـد فقرا و نیز انتقال آن ها با یکی از اسـباب نقل، جایز نیست؛ مگر به علت امکان ایجاد بعضی عوارض.(۲)

چه عوارضی سبب انتقال وقف به یکی از اسباب نقل می شود یا جواز فروش آن را

ص:۴۶

۱- . وحید، منهاج الصالحین، ج ۳، مسئلهٔ ۱۱۸۹.

۲- . امام خمینی، تحریرالوسیله ج ۲، مسئلهٔ ۷۳؛ گلپایگانی، هدایه العباد، ج۲، ص۱۵۵، مسئلهٔ ۵۲۴؛ صافی، هدایه العباد، ج۲، ص۱۹۹.

صادر می کند؟

۱. خرابی وقف: وقفی که خراب شـده است؛ به طوری که بازگردانـدن آن به حالت اولش ممکن نباشـد و دیگر از آن هیـچ اسـتفاده ای نشود. دراین صورت، اگر آن را بفروشند و از پول فروشش استفاده کنند، فروش آن اشکال ندارد. باید با پول آن، چیزی خرید که تا آنجا که ممکن است همانند مال وقفی فروخته شده باشد.

۲. بی فایده شدن: اگر وقف دیگر منافع درخور توجهی نداشـته باشد؛ به طوری که استفاده از آن، دیگر امکان پذیر نباشد و امید بازگشت آن به حالت اول نباشد، همانند فرض بالا، فروش آن اشکال ندارد.

۳. شرط واقف در هنگام وقف: واقف، در هنگام وقف، شرط کند که در وضعیت خاص مانند کمی منفعت یا زیادی مخارج یا اختلاف افتادن بین کسانی که از وقف استفاده می کنند و هر ضرورت دیگری، فروخته شود. دراین صورت، فروش آن مانعی ندارد؛ البته در این مسئله،

همان طور که گفتیم، بین علما اختلاف نظر است.

۴. اختلاف شدید بین موقوفٌ علیهم: در وقف خاص، مثل وقف بر اولاد، ممکن است بین آنان اختلاف شدید به وجود آید، به اندازه ای که به اموال یا جان همدیگر آسیب برسانند. دراین صورت، تنها راه برای حلّ اختلاف، فروش مال موقوفه است؛ یعنی باید آن را بفروشند و پولش را بین اولاد تقسیم کنند.(۱)

فروش اسباب و وسایل وقف های عمومی چه حکمی دارد؟

فروش متعلق وقف ها ازقبیل وسایل و فرش سه حالت دارد:

۱. اگر استفاده از آن ها هنوز ممکن باشد، فروش آن ها جایز نیست. حتی اگر در غیر آن جهت وقف، بتوان از آن استفاده کرد، نمی توان آن را فروخت؛ برای مثال، از فرش وقف شده ای

۱- . امام خمینی، تحریرالوسیله ج ۲، مسئلهٔ ۷۳؛ گلپایگانی، هدایه العباد، ج۲، ص۱۵۵، مسئلهٔ ۵۲۴؛ صافی، هدایه العباد، ج۲، ص۱۹۹.

که دیگر، به عنوان فرش، امکان استفاده ندارد، به عنوان پرده می توان استفاده کرد.

۲. اگر به طور کلّی، آن مکان بی نیاز از آن باشد و نگهداشتن آن، موجب خرابی مال موقوفه می شود، دو حالت دارد:

اول، در جای دیگری شبیه این مکان وقف، امکان استفاده دارد؛ مثلاً به درِ پنجرهٔ چوبی مسجد، پس از باز سازی، نیازی نیست؛ اما اگر مسجد دیگری نیاز به آن دارد، باید به آن محل برده شود؛

دوم، اگر استفاده از آن، جز با فروختن ممکن نباشد و اگر ماندن، سبب خرابی و تلف شدن آن می شود، باید آن را فروخت. پول آن را نیز باید، درصورت نیاز، در آن محل مصرف کرد؛ در غیراین صورت، باید در جاهایی مثل آن و سپس، در مصالح عمومی مصرف کرد (مشهور).(۱)

۱- . امام خمینی، تحریرالوسیله، ج ۲، مسئلهٔ ۷۱؛ سیستانی، منهاج، ج ۲، مسئلهٔ ۱۵۶۶؛ وحید، منهاج، ج ۳، مسئلهٔ ۱۱۸۹ و ۱۱۹۰؛ صافی، هدایهالعباد، ج۲، ص ۱۹۸، مسئلهٔ ۷۱؛ گلپایگانی، هدایهالعباد، ج۲، ص۱۵۴، مسئلهٔ ۵۲۲؛ خامنه ای، اجوبه الاستفتائات، سؤال۱۰۴۳؛ مکارم، استفتائات جدید، ج ۱، ص۲۹۸.

۵.۸. وقف عین اجاره داده شده

اگر عین را اجاره دهد، سپس وقف کند، حکم چیست؟ برای نمونه، زمینی اجارهٔ ده ساله است. حال که دو سال از آن گذشته است، واقف می خواهد آن زمین را وقف امام رضا کند. این وقف صحیح است؟

وقف صحیح است و اجاره به حال خودش باقی می ماند. وقف در مدت اجاره، یعنی ده سال در فرض سؤال، مسلوب المنفعه است. بنابراین حتی اگر به فسخ یا اقاله، اجاره نیز فسخ گردد، باز هم منفعت آن برای مالک اصلی که همان واقف باشد، در مدت اجاره است، نه برای موقوفٌ علیه.(۱)

ص:۵۰

۱- . امام خمینی، تحریرالوسیله، ج ۲، ص ۶۵، مسئلهٔ ۲۷؛ صافی، هدایهالعباد، ج۲، ص ۱۸۷؛ گلپایگانی، هدایهالعباد، ج۲ص۱۴۴؛ سیستانی، منهاج، ج ۲، مسئلهٔ ۱۴۹۵.

۶.۸. اجارهٔ وقف

مـال وقف شـده را می توان به دو دسـته تقسـیم کرد: گـاه وقف انتفـاع است و گـاه وقف منفعت. وقف انتفاع، یعنی واقف، خودِ مال موقوفه را برای اسـتفادهٔ افراد قرار دهد؛ به گونه ای که خودشان مستقیم از آن بهره ببرند؛ برای مثال، مدرسه ای بسازند و آن را وقف کنند تا افراد از آن استفاده کنند.

وقف منفعت، یعنی واقف، ملـک خویش را وقف کنـد تـا از منافع آن به افراد مـدنظر او بدهنـد. لازم نیست خود آن ها مسـتقیم از ملک وقفی اسـتفاده کننـد؛ مثلاـ مغازه ای بر مـدرسه ای وقف شـده است. اینجا مراد واقف آن است که مال الاجارهٔ مغازه برای هزینه های مـدرسه صـرف شود. حال، دو پرسش مطرح است:

اجاره دادن چیزی که وقف انتفاع شده است، چه حکمی دارد؟

مانند فروش آن، جایز نیست (مشهور).(۱) بنابراین اگر محلی طبق وقف، مدرسه یا بیمارستان یا زائرسرا و مانند این ها شده است، امکان اجارهٔ آن مکان وجود ندارد، همان طور که امکان فروش آن وجود ندارد.

اجاره دادن چیزی که وقف منفعت شده است، چه حکمی دارد؟

اجاره دادن چیزی که وقف شده است تا منافع آن را برای جهات ذکرشده در وقف نامه مصرف کنند، بی شک جایز است؛ مانند مزرعه یا مغازه. در این زمینه، بین اقسام وقف عام و خاص فرقی نیست. بنابراین اگر کسی مزرعه یا زمین و مانند این ها را بر حرم حضرت رضا وقف

۱- . امام خمینی، تحریرالوسیله ج ۲، مسئلهٔ ۷۲؛ سیستانی، منهاج، ج ۲، مسئلهٔ ۱۵۶۷؛ وحید، منهاج، ج ۳، ص ۴۱۵ و ۱۱۹۰؛ صافی، هدایهالعباد، ج۲، ص ۱۹۸، مسئلهٔ ۷۲؛ گلپایگانی، هدایهالعباد، ج۲، ص۱۵۵، مسئلهٔ ۵۲۳.

کند، آن مزرعه یا زمین را اجاره می دهند و مال الاجاره را در حرم مصرف می کنند.(۱)

۷.۸. لزوم اجره المثل بر غاصب وقف

اگر شخصی در مال موقوفه تصرف ناروا کند، یعنی مثلاً آن را جزو اموال خویش قرار دهد، حکمش چیست؟

اگر غاصب، اوقاف عامه را غصب کند، یعنی برای مثال، زمین مسجد یا مدرسه را محل سکونت یا جزو مزرعهٔ خود کند، دو حالت پیش می آید: ۱. اگر وقف مثل مدرسه و مانند آن بوده و آن را غصب کند، باید اجره المثل، یعنی اجارهٔ چنین جایی را بپردازد؛ ۲. اگر زمین مسجد و مانند آن را غصب کرده است، اجرهالمثل لازم نیست؛ اما گناه کرده است (مشهور).(۲)

۱- . امام خمینی، تحریرالوسیله، ج ۲، مسئلهٔ ۷۴؛ گلپایگانی، هدایه العباد، ج۲، ص۱۵۶، مسئلهٔ ۵۲۴؛ صافی، هدایه العباد، ج۲، ص۲۰۰.
۲- . امام خمینی، تحریرالوسیله، ج ۲، مسئلهٔ ۷۴؛ گلپایگانی، هدایه العباد، ج۲، ص۱۵۶، مسئلهٔ ۵۲۴؛ صافی، هدایه العباد، ج۲، ص۲۰۰.

۸.۸. ضمانت در تلف

آیا شخصی که مال موقوفه را تلف می کند، ضامن است؟

بلی. ضامن است و بایـد مثل یا قیمتش را بپردازد تا به جای آنچه تلف کرده است، قرار دهند، یا در همان جهتِ وقف مصـرف کنند (حضـرت امام و آیات عظام صافی و گلپایگانی).(۱)

۹.۸. متولّی وقف

تعیین متولی و ناظر بر اجرای وقف با چه کسی است؟

واقف در ابتدا و هنگام وقف، می تواند متولّی و همچنین ناظر را تعیین کند. متولّی، مسئولیت

۱- . امـام خمینی، تحریرالوسـیله، ج ۲، مسئلهٔ ۷۲؛ صافی، هدایهالعباد، ج۲، ص ۱۹۸، مسئلهٔ ۷۲؛ گلپایگانی، هدایهالعباد، ج۲، ص۱۵۵، مسئلهٔ ۵۲۳؛ سیستانی، منهاج، ج ۲، مسئلهٔ ۱۵۶۷.

اجرای وقف نامه را دارد و ناظر، بر اجرای صحیح وقف نظارت می کند.

واقف، حق قرار دادن تولیت وقف را برای خودش یا دیگری تا چه زمانی دارد؟

واقف، در زمان واقع ساختن وقف و درضمن عقد آن، حق قرار دادن تولیت برای خودش یا دیگری دارد. بعد از تمام شدن وقف، دیگر چنین حقی ندارد و با وقف بیگانه است.(۱)

آیا راهی هست که واقف، پس از تمام شدن وقف، حق قرار دادن تولیت یا عزل متولّی را داشته باشد؟

بعد از تمام شدن وقف، واقف با آن بیگانه است؛ پس حق قرار دادن تولیت و عزل متولّی را ندارد؛ مگر اینکه چنین چیزی را درضمن عقد وقف برای خودش شرط کند؛ یعنی تولیت را برای شخصی قرار دهد و شرط کند پس از مدتی خاص یا هر وقت که تشخیص داد، بتواند

۱- . امام خمینی، تحریرالوسیله، ج ۲، مسئلهٔ ۷۹؛ سیستانی، منهاج، ج ۲، مسئلهٔ ۱۵۰۱؛ گلپایگانی، هدایه العباد، ج۲، ص۱۵۸؛ صافی، هدایه العباد، ج۲، ص۲۰۱.

او را عزل کند.(۱)

آیا واقف می تواند متولّی نیز باشد؟

برای واقف جایز است تولیت وقف یا نظارت بر آن را همیشه یا برای مـدتی، چه مسـتقل از دیگران باشد یا با آنان شـریک باشد، برای خودش قرار دهد(مشهور).(۲)

۱- . امـام خمینی، تحریرالوسـیله، ج ۲، مسئلهٔ ۸۰؛ سیسـتانی، منهاج، ج ۲، مسئلهٔ ۱۵۰۱؛ گلپایگانی، هـدایه العباد، ج۲، ص۱۵۸؛ صافی، هدایه العباد، ج۲، ص۲۰۱؛ وحید، منهاج، ج ۳، مسئلهٔ ۱۱۳۵.

۲- . امام خمینی، تحریرالوسـیله، ج ۲، مسئلهٔ ۷۸؛ سیسـتانی، منهاج، ج ۲، ص ۳۹۸، مسئلهٔ ۱۵۰۰؛ وحیـد، منهاج، ج ۳، ص ۲۶۸، مسئلهٔ ۱۱۳۱؛ گلپایگانی، هدایه العباد، ج۲، ص۱۵۷، مسئلهٔ ۵۲۹؛ صافی، هدایه العباد، ج۲، ص۲۰۱.

آیا واقف می تواند تعیین متولّی را به شخصی دیگر واگذار کند؟

بله. جایز است واقف، تعیین متولّی را به شخص دیگری واگذار کند؛ پس متولّی کسی است که آن شخص، او را معیّن کند.(۱)

آیا واقف می تواند وقف را به گونه ای معیّن کند که هر متولّی بتواند متولّی بعد از خودش را معیّن کند؟

بله. واقف می تواند وقف را طوری قرار دهد که هر متولّی، بتواند برای بعد از خودش متولّی معیّن کند.(۲)

ص:۵۷

۱- . امام خمینی، تحریرالوسیله، ج ۲، مسئلهٔ ۷۸؛ سیستانی، منهاج، ج ۲، ص ۳۹۸، مسئلهٔ ۱۵۰۰؛ وحید، منهاج، ج ۳، ص ۲۶۹، مسئلهٔ ۱۱۳۶؛ گلپایگانی، هدایه العباد، ج۲، ص۱۵۷؛ صافی، هدایه العباد، ج۲، ص۲۰۱.
۲- . امام خمینی، تحریرالوسیله، ج ۲، مسئلهٔ ۷۸؛ سیستانی، منهاج، ج ۲، ص ۳۹۸، مسئلهٔ ۱۵۰۰؛ وحید، منهاج، ج ۳، ص ۲۶۹، مسئلهٔ ۱۱۳۶؛ گلپایگانی، هدایه العباد، ج۲، ص۱۵۷؛ صافی، هدایه العباد، ج۲، ص۲۰۱.

آیا برای متولّی وقف، عدالت شرط است؟

خیر. واقف در جایی که تولیت و نظارت را برای خودش قرار می دهد، بی شک، عدالت در او معتبر نیست؛ همچنین اگر برای دیگری هم قرار دهد، عدالت در او معتبر نیست.(۱)

آیا کفایت در متولّی وقف شرط است؟

بله. گرچه عدالت در متولّی وقف شرط نیست، باید کفایت داشته باشد؛ پس قرار دادن تولیت برای فرد خائن و غیرموثق، به ویژه در جهات و مصالح عامه، جایز نیست.(۲)

ص:۵۸

۱- . امام خمینی، تحریرالوسیله، ج ۲، مسئلهٔ ۸۰؛ گلپایگانی، هدایه العباد، ج۲، ص۱۵۸؛ صافی، هدایه العباد، ج۲، ص۲۰۱.

۲- . امام خمینی، تحریرالوسیله، ج ۲، ص ۷۹، مسئلهٔ ۸۰؛ سیستانی، منهاج، ج ۲، مسئلهٔ ۱۵۰۲؛ گلپایگانی، هدایه العباد، ج۲، ص۱۵۹؛ صافی، هدایه العباد، ج۲، ص۲۰۲.

اگر واقف، تولیت موقوفه را برای کسی قرار دهد، آیا قبول آن بر وی واجب است؟

خیر. واجب نیست. فرقی نمی کند این فرد، در زمان اجرای عقد وقف، حاضر بوده است یا اینکه غایب بوده و بعد، به اطلاعش رسیده باشد؛ حتی اگر بعد از مرگ واقف هم مطلع شود، قبول آن واجب نیست.(۱)

اگر فرد تولیت وقف را قبول کرد، جایز است خود را عزل کند و استعفا دهد؟

دو قول وجود دارد و احتیاط آن است که خود را عزل نکند؛ اما درصورت عزل، به حاکم شرع مراجعه و برای نصب متولّی جدید اقدام کند (مشهور).(۲)

ص:۵۹

۱- . امام خمینی، تحریرالوسیله، ج۲، مسئلهٔ ۸۱؛ سیستانی، منهاج، ج۲، مسئلهٔ ۱۵۰۳؛ خویی و وحید، منهاج، ج۳، ص۲۶۹، مسئلهٔ ۱۱۳۲، گلپایگانی، هدایه العباد، ج۲، ص۱۵۹؛ صافی، هدایه العباد، ج۲، ص۲۰۲.

۲- . امام خمینی، تحریرالوسیله، ج۲، مسئلهٔ ۸۱؛ سیستانی، منهاج، ج۲، مسئلهٔ ۱۵۰۳؛ گلپایگانی، هدایه العباد، ج۲، ص۱۵۹؛ صافی، هدایه العباد، ج۲، ص۲۰۲؛ اجوبه الاستفتائات، سؤال ۲۰۱۹.

تصویر

ص:۶۰

آیا متولی وقف می تواند منصب تولیت را به فرد دیگری واگذار کند؟

خیر. حق ندارد، هرچند از ادارهٔ موقوفه عاجز شده باشد؛ مگر آنکه هنگام نصب او به تولیت، اجازهٔ این کار را به او داده باشند. البته ایشان می تواند در برخی کارهایی که وظیفهٔ خود اوست، وکیل بگیرد؛ مگر آنکه واقف شرط کرده باشد کار های وقف را خود، انجام دهد.(۱)

درصورتی که واقف، وظیفه و کار متولّی را معیّن نکرده باشد، حکم چیست؟

اگر واقف، وظیفه و کار متولّی را معیّن کند که همان لازم است تبعیّت شود؛ اما اگر معیّن نکرده باشد، وظیفهٔ او همان کار های متعارفی است که انجامش برای امثال ملک وقف شده لازم است: ازقبیل تعمیرات و اجاره دادن و گرفتن مال الاجاره و تقسیم آن ها بین موقوفٌ علیهم و پرداخت مالیات و امثال آن. همهٔ این کارها باید با رعایت احتیاط و مراعات مصلحت وقف و مصلحت موقوفٌ علیهم انجام پذیرد. در انجام دادن این کارها، هیچ کس، حتی موقوف‌علیهم،(۲) حق ندارد برای او مزاحمت ایجاد کند.

اجرت متولّی را از کجا و چگونه پرداخت می کنند؟

اگر واقف سهمی از منافع برای متولّی معیّن کند، همان متعیّن است. اجرت عملش نیز همان

ص:۶۱

۱- . امام خمینی، تحریرالوسیله، ج ۲، مسئلهٔ ۸۵؛ سیستانی، منهاج، ج۲، مسئلهٔ ۱۵۰۸؛ گلپایگانی، هدایه العباد، ج۲، ص۱۵۹، مسئلهٔ ۵۳۶؛ صافی، هدایه العباد، ج۲، ص۲۰۳، مسئلهٔ ۸۳؛ خامنه ای، اجوبه الاستفتائات، سؤال ۲۰۱۹.

۲- . امام خمینی، تحریرالوسیله، ج۲، مسئلهٔ ۸۳؛ سیستانی، منهاج، ج ۲، مسئلهٔ ۱۵۰۶؛ گلپایگانی، هدایه العباد، ج۲، ص۱۵۹؛ صافی، هدایه العباد، ج۲، ص۲۰۲.

است و بیش از آن نمی توانـد بردارد؛ هرچنـد کمتر از اجرت المثل باشد. اما اگر معیّن نکرده باشد، مسـتحق اجرت المثل است. همهٔ این ها در صورتی است که این کار دارای اجرت باشد و از قرائن دیگر مشخص نشود قصد واقف، انجام دادن کار بدون اجرت بوده است (مشهور).(۱)

واقف می تواند کسی را به عنوان ناظر بر متولّی معیّن کند؟ دراین صورت، وظیفهٔ ناظر و متولّی در قبال همدیگر چیست؟

برای واقف جـایز است کسـی را به عنوان نـاظر بر متولّی معیّن کنـد؛ امـا هریـک از متولّی و ناظر دربرابر دیگری وظیفه ای دارد و در اینجا سـه فرض مطرح است:

۱. اگر معلوم شود منظور واقف از تعیین ناظر این است که صرفاً از کار های متولّی آگاه

ص:۶۲

۱- . امـام خمینی، تحریرالوسـیله، ج ۲، مسئلهٔ ۸۴؛ سیسـتانی، منهاج، ج ۲، مسئلهٔ ۱۵۰۷؛ گلپایگانی، هـدایه العباد، ج۲، ص۱۵۹؛ صافی، هدایه العباد، ج۲، ص۲۰۲؛ خـامنه ای، اجوبه الاسـتفتائات، سؤال ۲۰۰۰؛ سیسـتانی، منهاج، ج ۲، مسئلهٔ ۱۵۰۷؛ خویی و وحیـد، منهـاج، ج۳، ص۲۶۹، مسئلهٔ ۱۱۳۳.

شده و از انجام دادن درست آن ها مطلع باشد، متولّی در تصرفات خود مستقل است. اجازهٔ ناظر نیز در صحت و نفوذ کارهایش معتبر نیست و تنها اطلاع او لازم است؛

۲. اگر منظور واقف، اِعمال نظر و تصویب ناظر باشد، متولّی هیچ تصرفی را بدون اذن و تصویب ناظر نباید انجام دهد؛

۳. اگر واقف هیچ یک از این دو را معیّن نکرده باشد، مراعات این دو لازم می شود؛ یعنی ناظر، استقلال متولّی را و متولّی، تصویب ناظر را مراعات کند.(۱)

اگر واقف هرگز متولّی برای وقف معیّن نکند، متولّی وقف در اوقاف عام و خاص چه کسی است؟

اگر واقف هرگز متولّی وقف معیّن نکند، متولّی آن در اوقاف عام، حاکم شرع یا منصوب

ص:۶۳

۱- . امام خمینی، تحریرالوسیله، ج۲، مسئلهٔ ۸۶؛ سیستانی، منهاج، ج۲، مسئلهٔ ۱۵۰۹؛ گلپایگانی، هدایه العباد، ج۲، ص۱۵۹، مسئلهٔ ۵۳۷؛ صافی، هدایه العباد، ج۲، ص۲۰۳، مسئلهٔ ۸۴؛ فاضل لنکرانی، الاحکام الواضحه، ص۴۳۷، مسئلهٔ ۱۹۵۸.

ازطرف اوست. همچنین، در اوقـاف خـاص، در آنچه مصالـح وقف و مراعات جنبه های بعـدی وقف، بر آن متوقف است، واقف، حاکم شـرع است؛ امـا در آنچه در بهره دهی فعلی وقف خـاص، تـأثیر می گـذارد، ازقبیـل شـخم زدن و کشت و برداشت حاصـل و تقسـیم آن و کار های جزئی دیگر، به عهـدهٔ موقـوف علیهم هـایی است که اکنـون زنـده انـد.(۱) البتـه برخی علمـا، در موقوفـات خـاص، تفصـیل و توضـیح دیگری دارند.(۲)

چه زمان هایی اختیار تولیت وقف، به دست حاکم است؟

زمانی اختیار به دست حاکم است که وقف، متولّی ندارد و فرقی نمی کند واقف، متولّی معیّن

۱- . امام خمینی، تحریرالوسیله، ج ۲، مسئلهٔ ۸۷؛ سیستانی، منهاج، ج۲، مسئلهٔ ۱۵۱۱؛ گلپایگانی، هدایه العباد، ج۲، ص۱۵۹، مسئلهٔ ۵۳۷؛ صافی، هدایه العباد، ج۲، ص۲۰۳، مسئلهٔ ۸۷؛ فاضل لنکرانی، الاحکام الواضحه، ص۴۳۵، مسئلهٔ ۱۹۵۰.

۲- . خویی و وحید، منهاج الصالحین، ج۳، مسئلهٔ ۱۱۳۴: در موقوفات خاصه، اگر وقف به صورت تملیک باشد، ولایت برعهدهٔ موقوف علیهم است؛ اما اگر وقف به صورت تملیک نباشد، بلکه فقط برای صرف باشد، برعهدهٔ حاکم شرع است.

کرده یا نکرده است؛ اما متولّی، اهلیت تولیت را نـدارد یا اگر داشـته، از دست داده است. پس اگر واقف، تولیت موقوفه اش را به یکی از اولاد مطمئن خود داده که حال، فاسق شده است و دیگر فرد مطمئنی نیست، مانند زمانی است که هرگز کسی را معیّن نکرده است.(۱)

۱۰.۸. ثبوت وقف

وقفی بودن هر ملک چگونه مشخص می شود؟

۱. این موضوع تاانـدازه ای بین مردم شـناخته شـده باشد که برای انسان، علم و اطمینان بیاورد؛ ۲. کسـی که مال وقفی در اختیار اوست، به آن اقرار کند؛ ۳. دو شاهد عادل شهادت

۱- . امام خمینی، تحریرالوسیله، ج ۲، مسئلهٔ ۸۹؛ سیستانی، منهاج، ج۲، مسئلهٔ ۱۵۱۳؛ گلپایگانی، هدایه العباد، ج۲، ص۱۶۰، مسئلهٔ ۵۴۰؛ صافی، هدایه العباد، ج۲، ص۲۰۴، مسئلهٔ ۸۹.

دهند؛(۱) ۴. ببینیم که ملک در تصرف وقف است؛ یعنی کسانی که این ملک را در اختیار دارند، با آن، معاملهٔ وقف کنند و کسی هم به آن اعتراض نکند.

اگر فردی عقد وقف را واقع سازد و قبض نیز صورت بگیرد، آنگاه ادعا کند در این کارها قصد جدی نداشته است، ادعای او چه حکمی دارد؟

این ادعا، به هیچ وجه، از ایشان مسموع نیست؛ همچنان که در هیچ عقد و ایقاعی مسموع نیست.(۲)

۱- . تحریرالوسیله ج۲، م ۹۲؛ سیستانی، منهاج، ۲ج، م ۱۵۸۲؛ خویی و وحید، منهاج، ۳ج، م ۱۲۰۲، هدایه العباد، گلپایگانی، ج،۲ ص ۱۶۰، م۵۴۳؛ هدایه العباد صافی، ج۲، ص۲۰۴، م۹۲؛ الاحکام الواضحه، فاضل لنکرانی ص۴۳۸، م۱۹۶۵؛

۲- . تحریرالوسیله ج۲، م ۹۳؛ سیستانی، منهاج، ج۲، م ۱۵۸۳؛ هدایه العباد، گلپایگانی، ج۲، ص۱۶۰، م۵۴۴؛ هدایه العباد صافی، ج۲، ص۲۰۴، م۹۳؛

اگر کتابی در دست کسی باشد و ادعا کند مالک آن است، اما روی آن نوشته شده باشد «وقف است»، به صِرف این نوشته، به وقفیت آن حکم می شود؟

به صِرف این نوشته، به وقفیت آن حکم نمی شود و بنابراین می توان آن کتاب را از ایشان خرید.(۱) اگر این نوشته به قرائنی مثل مهر کتابخانهٔ معروف یا عالم مشهور، نشان شده باشد که ما را از صحت آن مطمئن کند، به وقفیت آن حکم می شود. اگر معلوم شود این کتاب، زمانی که نوشتهٔ وقف را داشته، در دست مالک بوده است، در این صورت هم به وقفیت آن حکم می شود؛ چون درواقع، مالک، بر وقف بودن آن اقرار کرده است.(۲)

۱- . تحریرالوسیله ج ۲، م ۹۶، هدایه العباد، گلپایگانی، ج۲ ص۱۶۱م۵۴۷هدایه العباد صافی ج۲ص۲۰۵م۹۶ ، الاحکام الواضحه، فاضل لنکرانی ص۴۳۸م۱۹۶۶

۲- . سیستانی، منهاج، ج۲، م ۱۵۸۴.

اگر در وسایل میّت، ورقه ای به خط خود ایشان پیدا شود که بر آن نگاشته که فلان ملك را وقف کرده و قبض و اقباض هم انجام داده، به وقفیت آن ملك حکم می شود؟

به صِرف این نوشته، به وقفیت آن حکم نمی شود، مگر زمانی که با آن نوشته، یقین یا حداقل اطمینان حاصل شود؛ زیرا ممکن است قصد نویسنده وقف آن بوده و حتی این قصد را نوشته باشد، ولی وقف انجام نشده باشد.(۱) اگر به صورت اعتراف به وقف باشد، مثل اینکه در زیر آن توضیح دهد یا مهر بزنند یا اثر انگشت بزنند و نبود شرایط اقرار هم محرز نباشد، به وقفیت حکم می شود؛ در غیراین صورت، به وقفیت حکم نمی شود، ولو اینکه نوشته به خط میّت باشد.(۲)

۱- . تحریرالوسیله ج ۲، م ۹۵، هدایه العباد، گلپایگانی، ج۲ ص۱۶۱م۵۴۸؛ صافی، هدایه العباد، ج۲، ص۲۰۵، م۹۷، الاحکام الواضحه، فاضل لنکرانی ص۴۳۸، م۱۹۶۷.

۲- . سیستانی، منهاج، ج۲، ص ۴۲۰، م۱۵۸۵، خویی و وحید.

آیا زکات مال وقفی نیز واجب است پرداخت شود؟

اگر نماء عین زکوی باشد، مثل جایی که وقف بستان است، پس اگر وقف به نحو تملیک برای اشخاص موقوف‌علیهم باشد، مثل جایی که بگوید: وقفت البستان لاولادی. پس اگر حصهٔ یکی از آنان به حدنصاب برسد، زکات بر آنان واجب است؛ وگرنه واجب نیست و... .(1) به تعبیر ساده تر اگر باغ انگور را وقف بر فرزندان خود کند، سهم هر کدام از آن ها از میوه انگور، اگر به مقداری برسد که واجب است زکات آن را بدهد، بر خود آن شخص، پرداخت زکات واجب می شود و بر دیگران که سهمشان به حد نصاب نرسیده، چیزی واجب نیست.

ص:۶۹

۱- . خویی و وحید، منهاج، ج۳، مسئلهٔ ۱۲۰۶.

تصویر

نسخهٔ دیجیتالی رهنما
مرکز پخش: مشهد مقدس، نبش ورودی باب الجواد علیه السلام
فروشگاه عرضهٔ محصولات رضوی
تلفن: ۰۵۱۱-۲۲۸۵۲۰۴
RAZAVI

ص:۷۰

درباره مرکز

بسمه تعالی
هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ
آیا کسانی که می‌دانند و کسانی که نمی‌دانند یکسانند ؟
سوره زمر/ ۹

مقدمه:
موسسه تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان، از سال ۱۳۸۵ هـ .ش تحت اشراف حضرت آیت الله حاج سید حسن فقیه امامی (قدس سره الشریف)، با فعالیت خالصانه و شبانه روزی گروهی از نخبگان و فرهیختگان حوزه و دانشگاه، فعالیت خود را در زمینه های مذهبی، فرهنگی و علمی آغاز نموده است.

مرامنامه:
موسسه تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان در راستای تسهیل و تسریع دسترسی محققین به آثار و ابزار تحقیقاتی در حوزه علوم اسلامی، و با توجه به تعدد و پراکندگی مراکز فعال در این عرصه و منابع متعدد و صعب الوصول، و با نگاهی صرفا علمی و به دور از تعصبات و جریانات اجتماعی، سیاسی، قومی و فردی، بر مبنای اجرای طرحی در قالب « مدیریت آثار تولید شده و انتشار یافته از سوی تمامی مراکز شیعه» تلاش می نماید تا مجموعه ای غنی و سرشار از کتب و مقالات پژوهشی برای متخصصین، و مطالب و مباحثی راهگشا برای فرهیختگان و عموم طبقات مردمی به زبان های مختلف و با فرمت های گوناگون تولید و در فضای مجازی به صورت رایگان در اختیار علاقمندان قرار دهد.

اهداف:
۱.بسط فرهنگ و معارف ناب ثقلین (کتاب الله و اهل البیت علیهم السلام)
۲.تقویت انگیزه عامه مردم بخصوص جوانان نسبت به بررسی دقیق تر مسائل دینی
۳.جایگزین کردن محتوای سودمند به جای مطالب بی محتوا در تلفن های همراه ، تبلت ها، رایانه ها و ...
۴.سرویس دهی به محققین طلاب و دانشجو
۵.گسترش فرهنگ عمومی مطالعه
۶.زمینه سازی جهت تشویق انتشارات و مؤلفین برای دیجیتالی نمودن آثار خود.

سیاست ها:
۱.عمل بر مبنای مجوز های قانونی
۲.ارتباط با مراکز هم سو
۳.پرهیز از موازی کاری
۴.صرفا ارائه محتوای علمی
۵.ذکر منابع نشر
بدیهی است مسئولیت تمامی آثار به عهده ی نویسنده ی آن می باشد .

فعالیت های موسسه :

۱.چاپ و نشر کتاب، جزوه و ماهنامه

۲.برگزاری مسابقات کتابخوانی

۳.تولید نمایشگاه های مجازی: سه بعدی، پانوراما در اماکن مذهبی، گردشگری و...

۴.تولید انیمیشن، بازی های رایانه ای و ...

۵.ایجاد سایت اینترنتی قائمیه به آدرس: www.ghaemiyeh.com

۶.تولید محصولات نمایشی، سخنرانی و...

۷.راه اندازی و پشتیبانی علمی سامانه پاسخ گویی به سوالات شرعی، اخلاقی و اعتقادی

۸.طراحی سیستم های حسابداری، رسانه ساز، موبایل ساز، سامانه خودکار و دستی بلوتوث، وب کیوسک، SMS و...

۹.برگزاری دوره های آموزشی ویژه عموم (مجازی)

۱۰.برگزاری دوره های تربیت مربی (مجازی)

۱۱. تولید هزاران نرم افزار تحقیقاتی قابل اجرا در انواع رایانه، تبلت، تلفن همراه و... در ۸ فرمت جهانی:

۱.JAVA

۲.ANDROID

۳.EPUB

۴.CHM

۵.PDF

۶.HTML

۷.CHM

۸.GHB

و ۴ عدد مارکت با نام بازار کتاب قائمیه نسخه :

۱.ANDROID

۲.IOS

۳.WINDOWS PHONE

۴.WINDOWS

به سه زبان فارسی ، عربی و انگلیسی و قرار دادن بر روی وب سایت موسسه به صورت رایگان .

درپایان :

از مراکز و نهادهـایی همچون دفاتر مراجع معظم تقلیـد و همچنین سازمان ها، نهادها، انتشارات، موسـسات، مؤلفین و همه بزرگوارانی که ما را در دستیابی به این هدف یاری نموده و یا دیتا های خود را در اختیار ما قرار دادند تقدیر و تشکر می نماییم.

آدرس دفتر مرکزی:

اصفهان -خیابان عبدالرزاق - بازارچه حاج محمد جعفر آباده ای - کوچه شهید محمد حسن توکلی -پلاک ۱۲۹/۳۴- طبقه اول

وب سایت: www.ghbook.ir

ایمیل: Info@ghbook.ir

تلفن دفتر مرکزی: ۰۳۱۳۴۴۹۰۱۲۵

دفتر تهران: ۸۸۳۱۸۷۲۲ ـ ۰۲۱

بازرگانی و فروش: ۰۹۱۳۲۰۰۰۱۰۹

امور کاربران: ۰۹۱۳۲۰۰۰۱۰۹

قائمیه
مرکز تحقیقات رایانه ای
اصفهان
WWW
برای داشتن کتابخانه های تخصصی
دیگر به سایت این مرکز به نشـــانی
www.Ghaemiyeh.com
www.Ghaemiyeh.net
www.Ghaemiyeh.org
www.Ghaemiyeh.ir
مراجعه و برای سفارش با ما تماس بگیرید.
۰۹۱۳ ۲۰۰۰ ۱۰۹